

Αντρέας Π. Ανδρέου - Κώστας Κασβίκης

Η Ακρόπολη και τα μνημεία της στα σχολικά εγχειρίδια του Δημοτικού την περίοδο 1974-2011: αρχαιολογικές, ιδεολογικές και συμβολικές αναπαραστάσεις ενός «ένδοξου παρελθόντος»¹.

Εισαγωγή

Η έναρξη της πολιτισμικής βιογραφίας της Ακρόπολης τοποθετείται πολύ πριν από τα σημαντικά, σύμφωνα με την κατεστημένη και προβεβλημένη άποψη, μνημεία του 5ου π.Χ. αιώνα. Ήδη από την προϊστορία (νεολιθική εποχή, μυκηναϊκά χρόνια) παρατηρείται η συστηματική χρήση του χώρου, η οποία συνεχίζει με τη λατρευτική οικοδομική δραστηριότητα της προκλασικής περιόδου και κορυφώνεται με το οικοδομικό πρόγραμμα της κλασικής εποχής. Στη συνέχεια ο Παρθενώνας και τα υπόλοιπα μνημεία της κλασικής εποχής στην Ακρόπολη βίωσαν πολλαπλές και διαφοροποιημένες λατρευτικές και οικιστικές χρήσεις, υπέστησαν δραματικές μετατροπές και επενδύθηκαν με διαφορετικές στο χρόνο νοηματοδοτήσεις και συμβολισμούς². Από τον 19ο αιώνα - με την ίδρυση του ελληνικού κράτους - και εξής, στο πολιτικό και ιδεολογικό περιβάλλον του ρομαντισμού, της ανάδυσης των εθνικών κρατών και της στροφής προς την αρχαιότητα, η Ακρόπολη αναδείχθηκε σε σύμβολο του ελληνικού κράτους και συνιστά, πλέον, στις μέρες μας το κατεξοχήν εθνικό μνημείο³. Καθοριστικό ρόλο σε αυτήν τη διαδικασία είχαν οι ανασκαφές της Αρχαιολογικής υπηρεσίας στην Ακρόπολη και ο καθαρισμός από όσα αρχιτεκτονικά λείψανα (ρωμαϊκά, βυζαντινά, λατινικά και οθωμανικά) παρέπεμπαν στην εικόνα ενός παλίμψηστου της ανθρώπινης δραστηριότητας στον ιερό βράχο. Οι εργασίες αυτές σε συνδυασμό με την σταδιακή αναστήλωση των κλασικών οικοδομημάτων, ερμηνεύεται από πολλούς ως μια διαδικασία ακύρωσης της μνήμης των εποχών που η Ακρόπολη δεν ήταν «ελληνική», «εξαγνισμού» της από τα «βάρβαρα» αρχιτεκτονικά στοιχεία, και επιστροφής στην εικόνα της κλασικής καθαρότητας των μνημείων της εποχής του Περικλή⁴. Παράλληλα ο αποθαυμασμός και η διαμόρφωση της σύγχρονης εικόνας του Παρθενώνα και των άλλων μνημείων στην Ακρόπολη συγκροτείται μέσα από γεγονότα όπως η φύλαξη των διάσπαρτων αρχαιοτήτων στον Παρθενώνα αλλά και σε άλλους αρχαίους ναούς και νεότερα κτίσματα του λόφου⁵, η πρόταση για την ανέγερση του ανακτόρου του Όθωνα στον Ιερό Βράχο⁶, η υλοποίηση εκδηλώσεων, όπως επίσημες ομιλίες, επετειακοί εορτασμοί, γεύματα εντός του Παρθενώνα, η δημιουργία του Μουσείου Ακρόπολης (1874)⁷, ηρωικές πράξεις, όπως η υποστολή της ναζιστικής σημαίας το Μάη του 1941 από τους Έλληνες αγωνιστές Μ. Γλέζο και Λ. Σάντα⁸, η χρήση του Παρθενώνα ως οργάνου εθνικής αναμόρφωσης (Μακρόνησος)⁹, η αξιοποίηση πιο πρόσφατα της Ακρόπολης ως πεδίου πολιτικών διαμαρτυριών και διεκδικήσεων της ελληνικής κοινωνίας¹⁰. Η εμβληματική θέση που κατέχει η Ακρόπολη στη σύγχρονη ελληνική κοινωνία και η πολιτική και ιδεολογική της εργαλειοποίηση αποτυπώνεται πάνω από όλα με το επίσημο αίτημα της Ελληνικής Κυβέρνησης το 1983 προς τη Βρετανία για την επιστροφή των μαρμάρων του Παρθενώνα μετά από τις πρωτοβουλίες της Υπουργού Πολιτισμού Μελίνας Μερκούρη, σε συνδυασμό με τη δημόσια συζήτηση και αντιπαράθεση την τελευταία δεκαετία για διάφορα ζητήματα σχετικά με το νέο μουσείο Ακρόπολης που φιλοδοξεί να στεγάσει κάποτε το συνολικό γλυπτό διάκοσμο του ναού¹¹. Τόσο το αίτημα όσο και ο δημόσιος λόγος που το συνοδεύει

Υπό δημοσίευση στα Πρακτικά του Συνεδρίου:

ΜΟΥΣΕΙΑ '11: «Με αφορμή το Νέο Μουσείο Ακρόπολης: Αρχιτεκτονική, Μουσειολογία, Ιδεολογία»
(Θεσσαλονίκη, 13 - 15 Μαΐου και Αθήνα, 20-22, Μαΐου 2011) που διοργάνωσε του Δ.Π.Μ.Σ. Μουσειολογίας)

υποδεικνύουν τον ιδιάζοντα ιερό και συμβολικό χαρακτήρα με τον οποίο έχουν επενδυθεί τα γλυπτά του Παρθενώνα καθώς τα επιχειρήματα, πολλές φορές σε άκρως συναισθηματικό τόνο, εμπεριέχουν την άποψη ότι ανήκουν στο ιερότερο μνημείο της χώρας¹².

Αυτό το σύνθετο πλέγμα βιογραφίας και ιδεολογικών προταγμάτων της Ακρόπολης, εμπλουτίζεται από το γεγονός ότι στη σύγχρονη Ελλάδα η Ακρόπολη και ο Παρθενώνας απασχολούν αδιάλειπτα τη δημόσια συζήτηση και αποκτούν πολλαπλές χρήσεις και νοηματοδοτήσεις στην οικονομική, κοινωνική, καλλιτεχνική και πνευματική ζωή του τόπου¹³. Ο χώρος της εκπαίδευσης δεν αποτελεί εξαίρεση, αντίθετα οι εκπαιδευτικές σημασιοδοτήσεις της Ακρόπολης και των μνημείων της εκπορεύονται σε μεγάλο βαθμό από τις συγκροτημένες αντιλήψεις για την κοινωνική αξία και σημασία της αρχαιολογικής πληροφορίας και του υλικού πολιτισμού του παρελθόντος τις οποίες ενστερνίζεται η ελληνική κοινωνία¹⁴.

Στη συνέχεια θα ανιχνευθεί και θα αναλυθεί η συμβολή των σχολικών εγχειριδίων του δημοτικού σχολείου τριών διαφορετικών γενιών (1974-1982, 1982-2006, 2006 έως σήμερα)¹⁵ στην παραγωγή συλλογικών αναπαραστάσεων σχετικά με την Ακρόπολη, τον Παρθενώνα και τα άλλα μνημεία στον «ιερό βράχο». Σημαντικό για τη συζήτησή μας είναι το γεγονός ότι τα εγχειρίδια συνιστούν εργαλεία που, εκτός από εκπαιδευτικό, έχουν εξίσου σαφή ιδεολογικό και πολιτικό ρόλο, καθώς συνιστούν πολιτισμικά προϊόντα αλλά και παράγοντες πολιτισμικών διαδικασιών, ενσαρκώσεις συγκεκριμένων κατασκευών της πραγματικότητας. Η ιδιότητά τους να αποκρυσταλλώνουν στο περιεχόμενο τους επιλεκτικές όψεις της κοινωνικής πραγματικότητας τα μετατρέπει σε μεταβιβαστές που τροφοδοτούν τους μαθητές με αντιλήψεις και απόψεις για ποικίλα ζητήματα του επιστητού, ανάμεσα στα οποία και η πολιτισμική παράδοση¹⁶. Σε εκπαιδευτικά συστήματα, όπως το ελληνικό, αυτή η ιδιότητα αποκτά ακόμα μεγαλύτερη σημασία, στο βαθμό που η χρήση των σχολικών εγχειριδίων κυριαρχεί στην καθημερινή εκπαιδευτική διαδικασία και στις διδακτικές πρακτικές των εκπαιδευτικών. Η έως τώρα συντελεσμένη έρευνα υποδεικνύει ότι τα σχολικά εγχειρίδια της Ιστορίας, άλλα και όσα άλλα εμπλέκουν το παρελθόν ευκαιριακά στο περιεχόμενό τους, λειτουργούν ως πολιτικοί μηχανισμοί ιδεολογικής εγγάραξης και ως εργαλεία μιας, ως επί το πλείστον, εθνικής παιδαγωγικής, καθώς αφηγούνται και ερμηνεύουν, με λειτουργικό τρόπο, επιλεγμένες εκδοχές του ιστορικού γίνεσθαι, ενώ αποσιωπούν άλλες, αναπαράγουν καταστατικούς μύθους και «τακτοποιούν» την ιστορία για να επικυρώσουν παροντικές αναγκαιότητες για την ελληνικότητα, την εθνική και τις άλλες ταυτότητες, τη μνήμη αλλά και τη χρησιμότητα του παρελθόντος¹⁷. Στο ίδιο πλαίσιο αναπαριστούν αφηγηματικά και τον υλικό πολιτισμό του παρελθόντος, κατασκευάζοντας νέους συμβολικούς τόπους που σε αυτήν την περίπτωση έχουν και οπτική υπόσταση.

Περίοδος 1974-1982

Βασικά δεδομένα για το θέμα μας από την μεταπολιτευτική περίοδο 1974-1982 αντλούμε από το εγχειρίδιο Ιστορίας της Δ' τάξης¹⁸, το οποίο, όπως και τα υπόλοιπα της ίδια περιόδου, δεν διαφέρουν ιδιαίτερα ως προς τη δομή, το περιεχόμενο και την ιστοριογραφική προσέγγιση σε σχέση με τα εγχειρίδια των προηγούμενων δεκαετιών¹⁹. Στην ενότητα με τίτλο «Η Ακρόπολη των Αθηνών», η οποία

Υπό δημοσίευση στα Πρακτικά του Συνεδρίου:

ΜΟΥΣΕΙΑ '11: «Με αφορμή το Νέο Μουσείο Ακρόπολης: Αρχιτεκτονική, Μουσειολογία, Ιδεολογία»
(Θεσσαλονίκη, 13 - 15 Μαΐου και Αθήνα, 20-22, Μαΐου 2011) που διοργάνωσε του Δ.Π.Μ.Σ. Μουσειολογίας)

πραγματεύεται την ανοικοδόμηση του Ιερού Βράχου μετά τους περσικούς πολέμους²⁰, τα έργα της Ακρόπολης και κυρίως ο Παρθενώνας παρουσιάζονται γενικά ως αποτέλεσμα των αποφάσεων της αθηναϊκής πολιτείας και ιδιαίτερα ως προϊόντα της πολιτικής βούλησης του Περικλή και της καλλιτεχνικής ιδιοφυΐας του Φειδία. Σε μια απόπειρα ανάλυσης του λόγου της συγκεκριμένης ενότητας, αποκαλύπτονται με ενάργεια τα ρητορικά σχήματα που αξιοποιούνται. Τα έργα της Ακρόπολης προβάλλονται ως αντικείμενα θαυμασμού τόσο για την εποχή τους όσο και για το παρόν και περιγράφονται ως εξαιρετικά δημιουργήματα, μια αξιολόγηση η οποία δομείται με την επαναλαμβανόμενη χρήση των σχετικών επιθέτων («**ο μεγαλύτερος** γλύπτης» «**θαυμάσια** οικοδομήματα», «**λαμπρό** οικοδόμημα», «**εξαιρετικά** γλυπτά», «**πελώριο** άγαλμα»). Ειδικά ο Παρθενώνας αξιολογείται ως το «**πιο λαμπρό οικοδόμημα όλων των εποχών**». Πλούσιες αρχαιολογικές πληροφορίες για τα υλικά κατασκευής, τους καλλιτέχνες, τα οικοδομήματα και το γλυπτό διάκοσμο τεκμηριώνουν τις παραπάνω αποφάνσεις. Τέλος, είναι πολύ ενδιαφέρον το γεγονός ότι, στο βιβλίο Ιστορίας της Ε΄ τάξης για την ίδια περίοδο, η αναφορά στην επίσκεψη του Βασίλειου του Β΄ στον Παρθενώνα για να προσευχηθεί στο χριστιανικό ναό της Παναγίας ερμηνεύεται κατά λέξη ως μια «**συμβολική πράξη, που ήθελε να τονίσει τη νίκη του χριστιανικού ελληνισμού**»²¹, δηλαδή σε μια ευθεία ταύτιση του Παρθενώνα με τον ελληνισμό της μεσοβυζαντινής περιόδου, στο πλαίσιο φυσικά της επιβίωσης του ιδεολογήματος του ελληνοχριστιανισμού στα πρώτα μεταπολιτευτικά χρόνια.

Περίοδος 1982-2006

Τα βιβλία της επόμενης περιόδου (1982-2006) παρουσιάζουν εξαιρετικό ενδιαφέρον ως προς το θέμα που εξετάζουμε, καθώς επεκτείνουν και εμπλουτίζουν τις αναπαραστάσεις για την Ακρόπολη, τον Παρθενώνα και τα υπόλοιπα μνημεία. Τα συγκεκριμένα εγχειρίδια παράχθηκαν με απευθείας ανάθεση στους συγγραφείς τους από το ΥΠΕΠΘ και διέφεραν σε μεγάλο βαθμό από τα προκάτοχά τους, στην εμφάνιση, στη δομή και στο περιεχόμενο, καθώς συνιστούσαν μια συγκροτημένη και ανανεωμένη παιδαγωγική πρόταση για τη γνώση και διέπονταν από μια ενιαία αντίληψη για τη διδασκαλία (βιβλίο μαθητή, βιβλίο για το δάσκαλο). Η έρευνα έχει καταδείξει τόσο τα τεχνοκρατικά χαρακτηριστικά ως προς την παιδαγωγική τους αντίληψη²², όσο και τις πολύπλευρες ιδεολογικές τους παραμέτρους, όπως για παράδειγμα τις αναπαραστάσεις που κατασκευάζουν για το ιστορικό παρελθόν και τις ιδεολογικές του χρήσεις²³.

Στο συγκεκριμένο υλικό η Ακρόπολη και ο Παρθενώνας εμφανίζονται μέσα από διαφοροποιημένες κειμενικές και εικονογραφικές αναπαραστάσεις και αποκτούν πολλαπλές σημασιοδοτήσεις. Ως προς τις κειμενικές αφηγήσεις των εγχειριδίων η Ακρόπολη και ο Παρθενώνας παρουσιάζονται:

- στα βιβλία της Γλώσσας και της Ιστορίας ως έργα τέχνης με εξαιρετική καλλιτεχνική ποιότητα και αισθητική αξία – όπου μάλιστα χρησιμοποιούνται επίθετα ανάλογα με αυτά στις αφηγήσεις του βιβλίου Ιστορίας της προηγούμενης περιόδου – αλλά και ως δημιουργήματα σημαντικών καλλιτεχνών (Φειδίας, Ικτίνος, Καλλικράτης) και των καλλιτεχνικών τους εργαστηρίων²⁴.
- στα βιβλία της Αγωγής ως προϊόντα της ανθρώπινης συλλογικότητας για την ανάπτυξη του πολιτισμού. Ο Παρθενώνας ειδικά προτείνεται να μελετηθεί ως

Υπό δημοσίευση στα Πρακτικά του Συνεδρίου:

ΜΟΥΣΕΙΑ '11: «Με αφορμή το Νέο Μουσείο Ακρόπολης: Αρχιτεκτονική, Μουσειολογία, Ιδεολογία»
(Θεσσαλονίκη, 13 - 15 Μαΐου και Αθήνα, 20-22, Μαΐου 2011) που διοργάνωσε του Δ.Π.Μ.Σ. Μουσειολογίας)

χαρακτηριστικό παράδειγμα της συμβολής που έχει στον πολιτισμό η συνεργασία και η αξιοποίηση της κοινής εμπειρίας και γνώσης των ανθρώπων²⁵.

- στα βιβλία της Ιστορίας ως σύμβολα της δημοκρατίας αλλά και της εξουσίας και πολιτικής δύναμης της αρχαίας Αθήνας²⁶.

- στα βιβλία της Αγωγής ως τεκμήρια ενός ένδοξου παρελθόντος, στα οποία οφείλει την ιστορική διάκριση και αιώνια δόξα η μία από τις δύο μεγάλες πόλεις της αρχαιότητας, η Αθήνα²⁷.

- στα βιβλία της Γλώσσας και της Ιστορίας ως χαρακτηριστικά παραδείγματα αρνητικής διαχείρισης της αρχαιολογικής κληρονομιάς λόγω της καταστροφής του Παρθενώνα και της λαφυραγωγίας των γλυπτών του. Σε αυτήν την περίπτωση οι μαθητές και οι μαθήτριες ενημερώνονται συστηματικά για επιλεγμένα γεγονότα της βιογραφίας της Ακρόπολης (Μοροζίνι, Έλγιν, πολιορκία στην ελληνική επανάσταση)²⁸ αλλά όχι για την μετατροπή του Παρθενώνα σε χριστιανικό ναό, τις καταστροφές των γλυπτών του από χριστιανικές ομάδες ή άλλα περιστατικά που αφορούν τη σχέση των Ελλήνων με τις αρχαιότητες τον 18ο και 19ο αιώνα, μια «λογοκρισία» η οποία επαναλήφθηκε πρόσφατα με τις αντιδράσεις της εκκλησίας για το ολιγόλεπτο βίντεο του Κώστα Γαβρά σχετικά με την ιστορία του ναού και τις καταστροφές των γλυπτών του Παρθενώνα.

- στα βιβλία της Γλώσσας ως στοιχεία της πολιτιστικής κληρονομιάς που αλλοιώνονται από τη φθορά του χρόνου αλλά και ως σύμβολα της παγκόσμιας πολιτισμικής κληρονομιάς, ιδιαίτερα τα γλυπτά του Παρθενώνα, των οποίων η καταστροφή που υπέστησαν παρουσιάζεται ως πλήγμα όχι μόνο για το ίδιο το μνημείο και τον ελληνισμό, αλλά και για όλη την ανθρωπότητα²⁹.

- στα βιβλία της Ιστορίας ως αντικείμενο πρόκλησης συναισθημάτων, κυρίως ως αντικείμενο θαυμασμού από τη διεθνή κοινότητα³⁰.

- ως υλικά τεκμήρια της εθνικής μας ταυτότητας στα βιβλία της Αγωγής του Πολίτη (μαθητή και δασκάλου)³¹.

Αυτές οι πολύσημες κειμενικές αναπαραστάσεις³² για την Ακρόπολη και τον Παρθενώνα παρουσιάζουν στα ίδια βιβλία και τις ανάλογες εικονογραφικές εκδοχές. Καταρχήν, η Ακρόπολη ως αρχαιολογικός χώρος κυριαρχεί ποσοτικά, έναντι όλων των άλλων αρχαιολογικών χώρων και μνημείων, με δέκα εικόνες, ενώ σε δεύτερο επίπεδο ο Παρθενώνας ακολουθεί με άλλες έξι εικόνες. Συνολικά εμφανίζονται σε όλες τις πιθανές εικονογραφικές εκδοχές (φωτογραφία, σκίτσο, σχεδιαστική αναπαράσταση, απεικόνιση σε γκραβούρα) και το κυριότερο σε όλα τα εγχειρίδια των κοινωνικών επιστημών. Αυτά τα δεδομένα αναδεικνύουν την Ακρόπολη - και μαζί της τον Παρθενώνα - ως τα πιο σημαντικά και άξιο εικονογραφικής μνείας μνημείο της ελληνικής πολιτισμικής κληρονομιάς, με την Αγία Σοφία και την Κνωσό να έπονται. Επιπλέον, ο Παρθενώνας αξιοποιείται ως εικονογραφικό μοτίβο στις διάφορες χρονογραμμές σχολικών εγχειριδίων για να συμβολίσει την κλασική εποχή ή σημαντικά ιστορικά γεγονότα αλλά και για να διδαχθεί η έννοια του ιστορικού χρόνου³³. Η μελέτη των διαφόρων εικονογραφικών περιστάσεων υποδεικνύει ότι ο Παρθενώνας λόγω της μνημειακότητας, της διαχρονικότητας και της διεθνούς του ακτινοβολίας σηματοδοτεί και εικονογραφικά την έννοια της ελληνικής εθνικής ταυτότητας και της διάρκειας της στο χρόνο. Παράλληλα, στο πλαίσιο μιας αντίληψης για το αρχαίο μνημείο ως σταθερό σημείο στο χρόνο, απεικονίζεται η πόλη της Αθήνας, με τον βράχο της Ακρόπολης άλλοτε απλώς να διακρίνεται και

άλλοτε να δεσπόζει στην εικονογραφική διατύπωση, ώστε να προβάλλεται ως έμβλημα της πόλης και ως απόδειξη συνέχειας της εγκατοίκησης της στο χρόνο³⁴. Είναι πολύ ενδιαφέρον, όχι όμως και δυσερμήνευτο, ότι, τόσο σε αυτήν την περίπτωση όσο και στις προηγούμενες, η εικονογραφική αναπαράσταση παρουσιάζει την Ακρόπολη και τα μνημεία στην κλασική τους καθαρότητα και ποτέ στην εποχή της πολύπλοκης οικοδομικής και χρονολογικής τους κατάστασης. Αυτή η εμβληματική χρήση της Ακρόπολης και του Παρθενώνα των κλασικών χρόνων σε εικόνες της αρχαίας, της νεότερης ή της σύγχρονης Αθήνας φαίνεται ότι διατρέχει ως αντίληψη το σύνολο των σχολικών εγχειριδίων, αν κρίνει κανείς από την εμφάνιση ανάλογων απεικονίσεων και σε άλλα σχολικά εγχειρίδια της Μελέτης Περιβάλλοντος, της Ιστορίας, ακόμα και των Θρησκευτικών³⁵. Τέλος να σημειωθεί ότι τα Προπύλαια, το Ερέχθειο και ο ναός της Αθηνάς Νίκης δεν έχουν ευρεία προβολή σε σχέση με τον Παρθενώνα και μόνο μια φορά σχολιάζονται περισσότερο συστηματικά στην αναθεωρημένη εκδοχή του εγχειριδίου Ιστορίας της Δ' τάξης³⁶.

Η περίοδος 2006-2011

Τα πιο πρόσφατα εγχειρίδια του Δημοτικού Σχολείου εμπλουτίζουν και ενισχύουν την εικόνα της Ακρόπολης. Το νέο αυτό εκπαιδευτικό υλικό, πλην κάποιων εξαιρέσεων, τέθηκε σε εφαρμογή τον Σεπτέμβριο του 2006, και είναι αποτέλεσμα μιας διαδικασίας που σε όλα της τα στάδια (προκήρυξη, ανάθεση μετά από διαγωνισμό, συγγραφή και αξιολόγηση) ελέγχθηκε από το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο. Ως προς τη δομή τους τα νέα βιβλία υιοθετούν την παιδαγωγική αντίληψη των προηγούμενων (βιβλίο για το μαθητή, τετράδιο εργασιών, βιβλίο για το δάσκαλο), έχουν ενιαίες προδιαγραφές συγγραφής ενώ το περιεχόμενο τους στηρίζεται σε ένα νέο Αναλυτικό Πρόγραμμα, το ΔΕΠΠΣ³⁷, που αποσκοπεί στην ανανέωση του περιεχομένου των γνωστικών αντικειμένων και στην ενοποίηση της κετακερματισμένης - ελέω επιστημονικών πειθαρχιών - γνώσης³⁸.

Σχετικά με το θέμα που εξετάζουμε στα σχολικά εγχειρίδια δεν παρατηρούνται σημαντικές διαφοροποιήσεις αν και νέες νοηματοδοτήσεις για την Ακρόπολη και τα μνημεία της έρχονται να προστεθούν. Έτσι στο βιβλίο Ιστορίας για τη Δ' τάξη αφιερώνεται πάλι - όπως ακριβώς και στα εγχειρίδια των δύο προηγούμενων περιόδων - μια ολόκληρη ενότητα για την Ακρόπολη κάτω από τον εύγλωττο τίτλο «Ο «χρυσός αιώνας» της Τέχνης» και επισημαίνεται ότι «Πάνω στην Ακρόπολη στήθηκαν **λαμπρά μνημεία**, που και σήμερα γνωρίζουν **παγκόσμιο θαυμασμό**», αποφάνσεις ήδη γνωστές από παλιότερα βιβλία. Όμως, σε αντίθεση με το εγχειρίδιο της προηγούμενης περιόδου τα έργα της Ακρόπολης δεν προβάλλονται ως πρωτοβουλία του δήμου των Αθηναίων αλλά ως αποτέλεσμα, αποκλειστικά, της απόφασης του Περικλή και της προσωπικής του συμβολής κατά τη διάρκεια υλοποίησης της όλης ιδέας. Επίσης, εκτός από τον Παρθενώνα, παρουσιάζονται και τα υπόλοιπα κλασικά οικοδομήματα του ιερού βράχου (Προπύλαια, Αθηνά Νίκη, Ερέχθειο). Σημαντικές διαφοροποιήσεις είναι ότι για πρώτη φορά σε ενότητα Ιστορίας σε βιβλίο της Δ' τάξης γίνεται ειδική μνεία στον Έλγιν και στην αφαίρεση των μαρμάρων αλλά και αναφορά στο θρύλο του θρήνου των Καρυάτιδων για τη χαμένη τους αδελφή σε μια δευτερογενή ιστορική πηγή, απόσπασμα από ιστορικό μυθιστόρημα. Τέλος, πρωτόγνωρη είναι και η εικονογραφική επισήμανση της

Υπό δημοσίευση στα Πρακτικά του Συνεδρίου:

ΜΟΥΣΕΙΑ '11: «Με αφορμή το Νέο Μουσείο Ακρόπολης: Αρχιτεκτονική, Μουσειολογία, Ιδεολογία»
(Θεσσαλονίκη, 13 - 15 Μαΐου και Αθήνα, 20-22, Μαΐου 2011) που διοργάνωσε του Δ.Π.Μ.Σ. Μουσειολογίας)

πολυχρωμίας των αρχαίων γλυπτών, μέσα από το παράδειγμα τμήματος ζωφόρου του Παρθενώνα από το Βρετανικό μουσείο³⁹.

Ενδιαφέρουσες νέες νοηματοδοτήσεις σχετικά με την Ακρόπολη και τον Παρθενώνα εντοπίζονται στα νέα βιβλία της Μελέτης Περιβάλλοντος και της Γεωγραφίας. Στη Μελέτη Περιβάλλοντος της Δ' τάξης ο Παρθενώνας προβάλλεται ως το κατεξοχήν παράδειγμα από το παρελθόν για την κατασκευή ενός οικοδομικού έργου, ως αντικείμενο σύγκρισης των πολιτισμικών χαρακτηριστικών παρελθόντος - παρόντος, εν προκειμένω του Παρθενώνα με το νεοκλασικό Τζέφερσον Μεμόριαλ στις Η.Π.Α⁴⁰ αλλά και ως το πιο αντιπροσωπευτικό έργο των κλασικών χρόνων. Η τελευταία περίπτωση αφορά το κεφάλαιο «Ο πολιτισμός των Ελλήνων», το οποίο οργανώνει σε έναν κάναβο ιστορικές περιόδους («μινωικά-μυκηναϊκά χρόνια», «κλασικά χρόνια», «βυζαντινά χρόνια», «νεότερα χρόνια», «σήμερα») και τομείς της ανθρώπινης δράσης και επιτυγχάνει με αυτόν τον τρόπο την παραδειγματική εικονογραφική αναπαράσταση της συνέχειας του ελληνικού πολιτισμού στο χρόνο, τεκμηριώνοντας συνειρμικά και το ιδεολόγημα της εθνικής συνέχειας σε μια αναπροσαρμογή του γνωστού τρίσημου σχήματος της συνέχειας της ελληνικής ιστορίας (αρχαιότητα - Βυζάντιο - νεώτερα χρόνια) όπως το διατύπωσε ο Κωνσταντίνος Παπαρρηγόπουλος. Μία από τις προσαρμογές σχετίζεται με την αντικατάσταση της αρχαιότητας με τα κλασικά χρόνια τα οποία σηματοδοτούνται και με συμβολικό τρόπο, μέσω της εικόνας του Παρθενώνα, δηλαδή με το απόγειο της ακμής του αρχαιοελληνικού πολιτισμού⁴¹. Στο ίδιο βιβλίο, στην ενότητα «Ένας διάλογος με τον πολιτισμό» που έχει ως αντικείμενο τα μουσεία, εξίσου ενδιαφέρον έχει ότι, το θέμα συζήτησης που προτείνεται σχετικά με την απομάκρυνση των έργων τέχνης από τον τόπο που δημιουργήθηκαν, ενισχύεται με μια εικόνα από την πρόσταση του Ερέχθειου με τις Καρυάτιδες ως παραδειγματική υπενθύμιση. Στο βιβλίο του δασκάλου για το συγκεκριμένο θέμα προτείνεται να ξεκινά η συζήτηση από τα μάρμαρα του Παρθενώνα και την ιστορία τους ώστε να δημιουργείται στην τάξη μια «διαλεκτική αντιπαράθεση επί του θέματος»⁴².

Στο βιβλίο Γεωγραφίας για την Στ' τάξη, σε δύο διαδοχικά κεφάλαια με έντονη ευρωκεντρική αντίληψη⁴³, καλλιεργείται η κυρίαρχη πρόσληψη της ελληνικής καταγωγής του ευρωπαϊκού πολιτισμού και η ιδέα ενός κοινού ευρωπαϊκού παρελθόντος. Στο κεφάλαιο με τον εύγλωττο τίτλο «Αξιοθέατα, μνημεία και ιστορική συνέχεια των λαών της Ευρώπης» χρησιμοποιείται ένα ιστόγραμμα το οποίο οριοθετεί εννοιολογικά τον «ευρωπαϊκό πολιτισμό» μέσα από έξι επιλεγμένα έργα αρχιτεκτονικής διαφορετικών ευρωπαϊκών κρατών (Παρθενώνας, Πύργος του Άιφελ, Αβαείο Γουέστ Μίνστερ, Μουσείο Ερμιτάζ, Ανάκτορα Μπελβεντέρε, Κολοσσαίο) με παλαιότερο τον Παρθενώνα, ενώ επισημαίνεται η προέλευση του πολιτισμού από την αρχαία ελληνική μήτρα⁴⁴. Η εικονογραφική παρουσία της Ακρόπολης και του Παρθενώνα είναι και πάλι έκδηλη, εκτός από τα σχολικά εγχειρίδια Ιστορίας και σε αυτά της Μελέτης Περιβάλλοντος και της Γεωγραφίας για να συνδηλώσει κατά περίπτωση τον ελληνικό πολιτισμό, την αρχαία ελληνική τέχνη, τη διαχείριση της πολιτισμικής κληρονομιάς και την κατασκευή δημόσιων έργων⁴⁵. Τέλος, στα νέα βιβλία της Αγωγής της Ε' και Στ' τάξης η Ακρόπολη απεικονίζεται ως το υπόβαθρο των δημοκρατικών πολιτικών διαδικασιών της αρχαίας Αθήνας⁴⁶.

Υπό δημοσίευση στα Πρακτικά του Συνεδρίου:

ΜΟΥΣΕΙΑ '11: «Με αφορμή το Νέο Μουσείο Ακρόπολης: Αρχιτεκτονική, Μουσειολογία, Ιδεολογία»
(Θεσσαλονίκη, 13 - 15 Μαΐου και Αθήνα, 20-22, Μαΐου 2011) που διοργάνωσε του Δ.Π.Μ.Σ. Μουσειολογίας)

Συμπερασματικές επισημάνσεις

Για τις ανάγκες της έρευνας μας εξετάσαμε σχολικά εγχειρίδια τριών διαφορετικών περιόδων τα οποία διαφοροποιούνται σημαντικά ως προς τη μορφή, το περιεχόμενο, την παιδαγωγική αντίληψη και τις διαδικασίες παραγωγής τους. Σε όλα τα βιβλία, όμως, η Ακρόπολη με τα μνημεία της κλασικής περιόδου, κυρίως ο Παρθενώνας και τα μάρμαρά του, διατηρούν εμβληματική θέση στις κειμενικές και εικονογραφικές τους αφηγήσεις, παρά τις όποιες διαφοροποιήσεις ως προς τις επιμέρους αναπαραστάσεις. Σε πολλές περιπτώσεις μάλιστα αυτές οι αφηγήσεις επιβεβαιώνουν τις εθνικές αξίες και συμβολικές σημασιοδοτήσεις που αποδόθηκαν στις αρχαιότητες ήδη από την ίδρυση ελληνικού κράτους. Ουσιαστικά τα σχολικά εγχειρίδια δεν αποκλίνουν από τον κανόνα της ιδεολογικής χρήσης της αρχαιολογικής πληροφορίας και της συμβολικής αξιοποίησης των μνημείων στο παρόν, συνιστούν δηλαδή την εκπαιδευτική εκδοχή της αξιοποίησης των αρχαιοτήτων ως συμβολικού, εθνικού και συναισθηματικού κεφαλαίου⁴⁷ προσαρμοσμένου, φυσικά, στις απαιτήσεις του συγκεκριμένου διδακτικού μέσου. Έτσι, και στην περίπτωση των μνημείων της Ακρόπολης ο λόγος των εγχειριδίων ταυτίζεται με την αντίληψη που έχει διαμορφώσει γι' αυτά η ελληνική κοινωνία ως μνημεία τα οποία ενσαρκώνουν την κορύφωση της κλασικής τέχνης του 5^{ου} π.Χ., ως τα κατεξοχήν σύμβολα του ελληνικού πολιτισμού, ως έργα μοναδικής και ανυπέρβλητης τελειότητας με παγκόσμια ακτινοβολία, ως δομικών στοιχείων του εθνικού μας «εαυτού», ως σύμβολα της δημοκρατίας, ως πολιτιστικά ινδάλματα, αναπαραστάσεις οι οποίες αναπαράγονται συστηματικά, με συνέπεια και σε πολλαπλές εκδοχές στο λόγο τους. Δεν είναι τυχαίο ότι πολλές από τις παραπάνω εκδοχές για την Ακρόπολη και τον Παρθενώνα ανιχνεύονται και στο εκπαιδευτικό υλικό για τη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση⁴⁸ και το κυριότερο αναπαράγονται με συνέπεια και ενάργεια στο λόγο των μαθητών και μαθητριών⁴⁹. Με δεδομένη τη διείσδυση που έχουν τα σχολικά εγχειρίδια στη μαθητική και εκπαιδευτική κοινότητα και την επιστημονική και ιδεολογική νομιμοποίηση που απολαμβάνουν στους κόλπους της κοινωνίας, ως φορείς μια «επίσημης» και «έγκυρης» γνώσης⁵⁰, τα δεδομένα από την παρούσα έρευνα μας επιτρέπουν να κατανοήσουμε καλύτερα, τώρα που η συζήτηση άνοιξε⁵¹, το ευρύτερο κοινωνικο-ιδεολογικό και πνευματικό περιβάλλον στο οποίο το νέο Μουσείο Ακρόπολης γνωρίζει τέτοια αποδοχή και επισκεψιμότητα⁵² από ένα κοινό το οποίο είναι έτοιμο να θαυμάσει έργα τέχνης απaráμιλλης αξίας - όχι όμως να τα κατανοήσει, πόσο μάλλον να τα ερμηνεύσει με ιστορικούς όρους - όταν επισκέπτεται ένα μουσείο το οποίο σύμφωνα με τον Μανώλη Κορρέ: «... είναι σπουδαίο επειδή είναι σπουδαίο το περιεχόμενό του»⁵³.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Τα κλασικά μνημεία της Ακρόπολης, ιδιαίτερα ο Παρθενώνας και τα μάρμαρά του, αποτελούν χαρακτηριστικό παράδειγμα της πολιτικής και συμβολικής χρήσης της ελληνικής αρχαιολογίας στο βαθμό που έχουν εγγραφεί στη συλλογική μνήμη και στη συνείδηση των Ελλήνων ως μνημεία που εκφράζουν τα υψηλότερα αισθητικά ιδεώδη της αρχαιότητας και έχουν αναγορευθεί σταδιακά σε εθνικά σύμβολα αλλά και σε πεδία ετερόκλιτων κοινωνικών και πολιτικών διεκδικήσεων. Η παραπάνω γενική θέση παρουσιάζει ποικίλες εκδοχές στο δημόσιο λόγο και στην κοινωνική και πνευματική ζωή, όπως για παράδειγμα στην εκπαίδευση. Στην εργασία ανιχνεύεται και αναλύεται η συμβολή των σχολικών εγχειριδίων του δημοτικού σχολείου τριών

Υπό δημοσίευση στα Πρακτικά του Συνεδρίου:

ΜΟΥΣΕΙΑ '11: «Με αφορμή το Νέο Μουσείο Ακρόπολης: Αρχιτεκτονική, Μουσειολογία, Ιδεολογία»
(Θεσσαλονίκη, 13 - 15 Μαΐου και Αθήνα, 20-22, Μαΐου 2011) που διοργάνωσε του Δ.Π.Μ.Σ. Μουσειολογίας)

διαφορετικών γενιών (1974-1982, 1982-2006, 2006 έως σήμερα) στην αναπαραγωγή συλλογικών αναπαραστάσεων σχετικά με την Ακρόπολη, τον Παρθενώνα και τα άλλα μνημεία στον «ιερό βράχο». Τα σχολικά εγχειρίδια λόγω της ιδιαιτερότητάς τους ως πληροφοριακά, πολιτικά και παιδαγωγικά μέσα, αποκρυσταλλώνουν στο περιεχόμενό τους πολλαπλές όψεις της κοινωνικής πραγματικότητας και λειτουργούν ως πολιτιστικοί μεταβιβαστές με ιδιαίτερη δυναμική, ειδικά όταν χρησιμοποιούνται τόσο εκτεταμένα και σε καθημερινή βάση, όπως στην ελληνική περίπτωση. Αυτή η πρόθεση για μετάδοση της πολιτισμικής παράδοσης είναι ιδιαίτερα εμφανής στις αφηγήσεις που διατυπώνονται στα σχολικά εγχειρίδια για τον υλικό πολιτισμό του παρελθόντος με την Ακρόπολη και τον Παρθενώνα να συνιστούν την κορωνίδα των προβεβλημένων αρχαιολογικών τόπων. Από την ανάλυση του υλικού μας προκύπτει ότι, παρά το γεγονός ότι τα σχολικά εγχειρίδια του Δημοτικού Σχολείου των τριών υπό εξέταση περιόδων διαφοροποιούνται σημαντικά ως προς τη μορφή, το περιεχόμενο και την παιδαγωγική αντίληψη, η Ακρόπολη και τα μνημεία της διατηρούν πάντοτε μια ισχυρή θέση, σε κειμενικό και εικονογραφικό επίπεδο, ενώ οι διαφοροποιήσεις ως προς τις νοηματοδοτήσεις που παρατηρούνται δεν αποκλίνουν από τον κανόνα της ιδεολογική χρήσης της αρχαιολογικής πληροφορίας και τη συμβολικής αξιοποίησης των μνημείων στο παρόν.

Andreas P. Andreou – Kostas Kasvikis

The Acropolis and its monuments in Primary Education textbooks of the period 1974-2011: archaeological, ideological and symbolic representations of a “glorious past”.

Abstract

The classical monuments of Acropolis, first and foremost Parthenon and its marbles, are typical examples of the political and symbolic uses of Greek archaeology. These monuments in the collective memory and consciousness of the Greek people are perceived as expressions of the highly aesthetic ideals of antiquity and gradually have become national symbols and arenas of ambiguous social and political demands. This appreciation of the Acropolis monuments appears in various versions in the public discourse, social sector and intellectual life, for example in education. In the present paper we identify and analyze the Primary Education textbooks of three different periods (1974-1982, 1982-2006, 2006-2011) as media that reproduce collective representations concerning the Acropolis, the Parthenon and the other monuments of the “Sacred Rock”. School textbooks, due to their character as informative, political and educational agents, imprint multiple sides of social life and function as cultural transmitters with specific dynamics. The textbooks’ ability of cultural transmitting is quite obvious in their narratives concerning the material culture of the past and in that case Acropolis and Parthenon constitute the climax of the promoted ancient places. Despite the fact that the textbooks under discussion are quite different on terms of form, content and educational approach, our analysis indicates that Acropolis and its monuments hold a powerful status in textual and visual terms and regardless any meaning differentiations they don’t deviate from the rule of the ideological and symbolic use of the archaeological information concerning the monuments of the past.

Υπό δημοσίευση στα Πρακτικά του Συνεδρίου:

ΜΟΥΣΕΙΑ '11: «Με αφορμή το Νέο Μουσείο Ακρόπολης: Αρχιτεκτονική, Μουσειολογία, Ιδεολογία»
(Θεσσαλονίκη, 13 - 15 Μαΐου και Αθήνα, 20-22, Μαΐου 2011) που διοργάνωσε του Δ.Π.Μ.Σ. Μουσειολογίας)

Ο **Αντρέας Π. Ανδρέου** είναι Καθηγητής με αντικείμενο «Ιστορία και Πολιτισμός στην Εκπαίδευση» στο Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης, Φλώρινας, Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας. Σπούδασε Κλασική Αρχαιολογία, Βυζαντινολογία και Αρχαία Ιστορία στα πανεπιστήμια του Μάιντς και της Χαϊδελβέργης της Δ. Γερμανίας. Είναι διδάκτορας της Φιλοσοφίας (στην Κλασική Αρχαιολογία) του Γουτεμβέργιου Πανεπιστημίου του Μάιντς. Τα επιστημονικά - ερευνητικά του ενδιαφέροντα αφορούν τη Διδακτική της Ιστορίας, την Τοπική Ιστορία, τη Μουσειακή Εκπαίδευση, την Αρχαία και Βυζαντινή ιστορία, την Αρχαία Ελληνική Τέχνη, τα σχολικά εγχειρίδια ιστορίας και την έρευνά τους. Έχει εκδώσει 6 μονογραφίες, άρθρα σε ελληνικά και διεθνή επιστημονικά περιοδικά και εργασίες σε πρακτικά συνεδρίων πανελληνίας και διεθνούς εμβέλειας.

Ο **Κώστας Κασβίκης** είναι Λέκτορας με αντικείμενο «Διδακτική της Ιστορίας και του Πολιτισμού» στο Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης, Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας. Είναι απόφοιτος της Παιδαγωγικής Ακαδημίας Θεσσαλονίκης και του Τμήματος Ιστορίας – Αρχαιολογίας του Α.Π.Θ, όπου πραγματοποίησε τις μεταπτυχιακές του σπουδές στην προϊστορική αρχαιολογία και εκπόνησε τη διδακτορική του διατριβή. Τα επιστημονικά και ερευνητικά του ενδιαφέροντα και το συγγραφικό του έργο αφορούν τη Διδακτική της Ιστορίας, τη Μουσειακή Εκπαίδευση, την αρχαιολογική εκπαίδευση, την έρευνα των σχολικών εγχειριδίων, τη δημόσια αρχαιολογία και τις πολιτικές του παρελθόντος.

Andreas P. Andreou is Professor of history and culture education in the Department of Primary Education, University of Western Macedonia, Greece. He had studied archaeology, ancient history and byzantinology in the Universities of Mainz and Heidelberg, Germany where he obtained his doctoral thesis in classical archaeology. His research interests are on history education, local history and museum education, topics that he teaches in pre-graduate and post-graduate courses. He is the author of a series of books, edited books and scientific articles on the above research areas.

Kostas Kasvikis is lecturer of history and culture education in the Department of Primary Education, University of Western Macedonia, Greece. After being trained as a teacher, he had studied history and archaeology in the School of Philosophy, A.U.TH. and he received his master in prehistoric archaeology and his Phd in archaeological education. His research interests and teaching topics are: history education, museum education, public archaeology and politics of the past.

ΥΠΟΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ

¹ Η παρούσα εργασία αξιοποιεί δεδομένα τα οποία προέκυψαν από το ευρωπαϊκό ερευνητικό πρόγραμμα «ACE-Αρχαιολογία στη Σύγχρονη Ευρώπη: Επαγγελματικές προοπτικές και προεκτάσεις» που χρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή και το χρηματοδοτικό πρόγραμμα Culture 2007.

² Για την οικοδομική ιστορία της Ακρόπολης και του Παρθενώνα, τις χρήσεις και τις πολλαπλές σημασιοδοτήσεις τους και γενικότερα για τη βιογραφία όλων των μνημείων στο λόφο της Ακρόπολης

Υπό δημοσίευση στα Πρακτικά του Συνεδρίου:

ΜΟΥΣΕΙΑ '11: «Με αφορμή το Νέο Μουσείο Ακρόπολης: Αρχιτεκτονική, Μουσειολογία, Ιδεολογία» (Θεσσαλονίκη, 13 - 15 Μαΐου και Αθήνα, 20-22, Μαΐου 2011) που διοργάνωσε του Δ.Π.Μ.Σ. Μουσειολογίας)

τους έως την ίδρυση του ελληνικού κράτους, βλέπε Beard, M. (2003), *The Parthenon*, Harvard University Press: Cambridge, M.A., Hurwuit, J. M. (2000), *The Athenian Acropolis: history, mythology, and archaeology from the Neolithic Era to the present*, Cambridge University Press: Cambridge, Neils, J. επιμ. (2005), *The Parthenon. From antiquity to the present*, Cambridge University Press: Cambridge, Yalouri, E. (2001), *The Acropolis. Global Fame, local claim*, Berg: Oxford and New York, Μπρούσκαρη, Μ. (1996), *Τα μνημεία της Ακρόπολης*, Γ.Α.Π.Α.: Αθήνα, Τουρνικιώτης, Ε. επιμ. (1994), *Ο Παρθενώνας και η ακτινοβολία του στα νεότερα χρόνια*, Μέλισσα: Αθήνα. Η συμβολική αξία της Ακρόπολης και του Παρθενώνα ξεκινά τουλάχιστον από τον 5ο π.Χ αιώνα με το οικοδομικό πρόγραμμα του Περικλή το οποίο στόχευε στην εξύμνηση του δημοκρατικού ιδεώδους της πόλης και στην έξαρση των καταγωγικών μύθων της Αττικής, στοιχεία που εκφράστηκαν στη διακόσμηση των αετωμάτων και της ζωφόρου του Παρθενώνα αλλά και με την κατασκευή του Ερεχθείου. Για το ζήτημα βλέπε: Κονταράτος, Σ. (1994), «Ο Παρθενώνας ως πολιτιστικό ίνδαμνα (το χρονικό της ανάδειξής του σε κορυφαίο μνημείο αιώνιας ακτινοβολίας)» στο Π. Τουρνικιώτης (επιστ. επιμ.), *Ο Παρθενώνας και η ακτινοβολία του στα νεότερα χρόνια*, Μέλισσα: Αθήνα, σσ. 23-25, Yalouri, E. (2001), ό.π., σ. 29, Whittley, J. (2001), *The archaeology of ancient Greece*, Cambridge University Press: Cambridge, σ. 353.

³ Για την σταδιακή διαδικασία ανάδειξης της Ακρόπολης σε ιδεατό – συμβολικό «τόπο» για την ελληνική κοινωνία του 19ου αιώνα και εξής, βλέπε: Athanassopoulou, E. (2002), “An «Ancient» Landscape: European Ideals, Archaeology, and Nation Building in Early Modern Greece”, *Journal of Modern Greek Studies*, 20, σσ. 273-304, Leontis, A. (1995), *Topographies of Hellenism. Mapping the homeland*, Cornell University Press: Ithaca and London, σσ. 40-66, Yalouri, E. (2001), ό.π., Κονταράτος, Σ. (1994), ό.π., Παπαγεωργίου-Βενετάς, Α. (1999), «Η Ακρόπολη της Αθήνας. Βιωματικές αξίες ενός μνημειακού συνόλου», *Αρχαιολογία και Τέχνες*, 70, σσ. 67-74.

⁴ Βλέπε MacNeal, R. (1991), “Archaeology and the destruction of the later Athenian acropolis”, *Antiquity*, 65, σσ. 49-63, Hamilakis, Y. (2007), *The Nation and its Ruins: Archaeology, Antiquity and National Imagination in Modern Greece*, Oxford University Press: Oxford, σσ. 87-93, Yalouri, E. (2001), ό.π., σ. 55.

⁵ Βλέπε Κόκκου, Α. (1977), *Η μέριμνα για τις αρχαιότητες στην Ελλάδα και τα πρώτα μουσεία*, Ερμής: Αθήνα, σσ. 161-170.

⁶ Βλέπε Carter, R. (1979), “Karl Friedrich Schinkel’s project for a royal palace on the Acropolis”, *The Journal of the Society of Architectural Historians*, 38(1), σσ. 34-46, Hamilakis, Y. and Yalouri, E. (1996), “Antiquities as symbolic capital in modern Greek society”, *Antiquity*, 70, σ. 123, Hamilakis, Y. (2007), ό.π., σ. 108, McNeal, R. (1991), ό.π., σ. 60, Wieler, D. (1995), «Βασιλικά ανάκτορα και ελληνική αρχιτεκτονική: τα σχέδια Κ. F. Schinkel για τα ανάκτορα στην Ακρόπολη των Αθηνών», *Αρχαιολογία*, 54, σσ. 51-62, Παπαγεωργίου-Βενετάς, Α. (1999), ό.π., σσ. 67-68.

⁷ Βλέπε Avgouli, M. (1996), “The first greek museums and national identity” στο F. Kaplan (ed.), *Museums and the making of “ourselves”. The role of objects in national identity*, Leicester University Press: Leicester, σ. 253, Fouseki, K. (2006), “Conflicting discourses on the construction of the New Acropolis Museum: past and present”, *European Review of History*, 13(4), σ. 535, Κόκκου, Α. (1977), ό.π., σσ. 195-201.

⁸ Πρόκειται ουσιαστικά για την πρώτη εκδήλωση αντίδρασης ενάντια στις δυνάμεις του γερμανικού Άξονα, βλέπε: Hamilakis, Y. (2007), ό.π., σ. 138, Yalouri, E. (2001), ό.π., σ. 60-61.

⁹ Βλέπε Hamilakis, Y. (2002), “«The other Parthenon»: antiquity and national memory at Makronisos”, *Journal of Modern Greek Studies*, Vol. 20, σσ. 307-338, Hamilakis, Y. (2007), ό.π., σσ. 214-224, Yalouri, E. (2001), ό.π., σσ. 43-44.

¹⁰ Από τα πολλά περιστατικά υπενθυμίζουμε το πανό που ανάρτησε το Κ.Κ.Ε. την περίοδο των Ολυμπιακών Αγώνων του 2004 για να αποτρέψει την επίσκεψη του Colin Powell, είδηση που καλύφθηκε εκτενώς από τα ελληνικά και διεθνή μέσα ενημέρωσης και πιο πρόσφατα τις διαμαρτυρίες των απλήρωτων συμβασιούχων του ΥΠ.ΠΟ. σε εκδήλωση παρουσία του Προέδρου Δημοκρατίας (Ελευθεροτυπία, Τετάρτη 26 Μαΐου 2010). Για την Ακρόπολη ως πεδίο προσωπικών, κοινωνικών και πολιτικών διαμαρτυριών και διεκδικήσεων, βλέπε: Yalouri, E. (2001), ό.π., σσ. 166-176, Τιβέριος, Μ. «Η Ακρόπολη ως σύμβολο ... διαμαρτυρίας» (Το Βήμα, Κυριακή, 31 Οκτωβρίου 2010, Α 61).

¹¹ Για τη συζήτηση παλαιότερα και τη πρόσφατη διαμάχη αναφορικά με την επιστροφή των μαρμάρων του Παρθενώνα που απέσπασε ο Λόρδος Έλγιν και εκτίθενται στο Βρετανικό Μουσείο, τις θεωρητικές, αρχαιολογικές και μουσειολογικές συνιστώσες του ζητήματος αλλά και για τις ανταπαράθεσεις για το Νέο Μουσείο της Ακρόπολης, βλέπε: Beard, M. (2003), ό.π., σσ. 155-181,

Υπό δημοσίευση στα Πρακτικά του Συνεδρίου:

ΜΟΥΣΕΙΑ '11: «Με αφορμή το Νέο Μουσείο Ακρόπολης: Αρχιτεκτονική, Μουσειολογία, Ιδεολογία»
(Θεσσαλονίκη, 13 - 15 Μαΐου και Αθήνα, 20-22, Μαΐου 2011) που διοργάνωσε του Δ.Π.Μ.Σ. Μουσειολογίας)

Fouseki, K. (2006), ό.π. σσ. 533-548, Hamilakis, Y. (1999), "Stories from exile: fragments from cultural biography of the Parthenon (or «Elgin») marbles", *World Archaeology*, 31 (2), σσ. 303-320, Hamilakis, Y. (2007), ό.π., σσ. 243-286, Hitchens, C. (1987), *The Elgin marbles: should they be returned to Greece?*, Chatto & Windus: London, James, N. (2009), "The Acropolis and its new museum", *Antiquity*, 83, 1144-1151, Kotsakis, K. (2001), "Exister au présent grace au passe: la question de la restitution des antiques" στο *L'avenir des musées. Colloque Musée du Louvre/2000. Reunion des musées nationaux, Musée du Louvre: Paris*, σσ. 329-340, Plantzos, D. (2008), "Archaeology and the Hellenic identity, 1896-2004: the frustrated vision" στο D. Damaskos and D. Plantzos (επιμ.), *A singular antiquity. Archaeology and Hellenic identity in the 20th century Greece*, Benaki Museum: Athens, σσ. 16-17, St. Clair, W. (1998), *Lord Elgin and the Marbles*, Oxford University Press: Oxford, Yalouri, E. (2001), ό.π., passim, Κεφαλληνάου, Ευ. (2003), *Τα μάρμαρα του Παρθενώνα και το κατηγορώ του Μπάυρον*, Ολκός: Αθήνα. Βλέπε επίσης την υποσημείωση 50.

¹² Βλέπε Hamilakis, Y. - Yalouri, E. (1996), ό.π., σ. 117, Hamilakis, Y. (1999) ό.π., σ. 313, Yalouri, E. (2001), ό.π., passim.

¹³ Συνολικά για το ζήτημα βλέπε: Yalouri, E. (2001), ό.π., passim, Φιλιππίδης, Δ. (1994), «Ο αποθauμασμός του Παρθενώνα από την ελληνική κοινωνία» στο Π. Τουρνικιώτης (επιστ. επιμ.), *Ο Παρθενώνας και η ακτινοβολία του στα νεότερα χρόνια*, Μέλισσα: Αθήνα, σσ. 278-309.

Για ειδικές περιπτώσεις όπως η παρουσία της Ακρόπολης και τα μάρμαρα του Παρθενώνα σε διάφορες μορφές της τέχνης (ζωγραφική, γλυπτική, λογοτεχνία, ποίηση κλπ.), στις πολιτικές γελοιογραφίες, στις εκδόσεις για παιδιά, βλέπε: Αργυρίου, Α. (1994), «Ο Παρθενώνας στη συνείδηση των νέων Ελλήνων ποιητών και στοχαστών» στο Π. Τουρνικιώτης (επιμ.), ό.π., σσ. 340-366, Giannakopoulou, L. (2002), "Perceptions of the Parthenon in modern Greek poetry", *Journal of Modern Greek Studies*, 20, σσ. 241-272, Hamilakis, Y. (2000), "No laughing matter: antiquity in great political cartoons", *Public Archaeology*, 1 (1), σσ. 57-72, Κασβίκης, Κ. (υ.δ.), «Σημεία και όρια της ελληνικότητας σε παιδικές ιστορίες για μουσεία», Πρακτικά του 8^{ου} Συνεδρίου της Ελληνικής Σημειωτικής Εταιρείας: «Σημειωτική και ιδεο-λογίες: Σύνορα, Περιφέρειες, Διασπορές», Λυδάκης, Μ. (1994), «Η επίδραση των γλυπτών του Παρθενώνα στη γλυπτική και τη ζωγραφική του 19ου και 20ου αιώνα. Ιδεολογικές αντιπαραθέσεις», στο Π. Τουρνικιώτης (επιμ.), ό.π., σσ. 230-257.

¹⁴ Βλέπε Κασβίκης, Κ. (2004), *Αρχαιολογικές αφηγήσεις και εκπαίδευση. Ανάλυση περιεχομένου και εικονογράφησης στα σχολικά εγχειρίδια του Δημοτικού*. Δημοσίευτη διδακτορική διατριβή, Α.Π.Θ. Να σημειωθεί ότι στην παρούσα εργασία δεν θα ασχοληθούμε καθόλου με τη σημαντική συμβολή του Κέντρου Μελέτης Ακρόπολης στην παραγωγή εκπαιδευτικού υλικού, στην επιμόρφωση των εκπαιδευτικών και στην υλοποίηση εκπαιδευτικών προγραμμάτων και άλλων δράσεων με θέμα τα μνημεία της Ακρόπολης για μαθητές της Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης. Για το ζήτημα βλέπε ενδεικτικά: Χατζηασλάνη, Κ. (2002), «Η Ακρόπολη από τα μάτια των εκπαιδευτικών – εκπαιδευτικά προγράμματα στην Ακρόπολη» στο Γ. Κόκκινος και Ε. Αλεξάκη (επιμ.), *Διεπιστημονικές προσεγγίσεις στη μουσειακή εκπαίδευση*, Μεταίχιμο: Αθήνα, σσ. 225-231 και το αφιέρωμα στο Περιοδικό *Αρχαιολογία*, τχ. 52 (1994): «Οι εκπαιδευτικοί μιλούν για την ακρόπολη».

¹⁵ Η τομή του 1982 είναι, ως ένα βαθμό, συμβατική, καθώς σηματοδοτεί την έναρξη της σταδιακής εισαγωγής νέων σχολικών εγχειριδίων στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση (Γλώσσα, Μελέτη Περιβάλλοντος κ.ά.) στο πλαίσιο μιας «εσωτερικής μεταρρύθμισης» με στόχο την ανανέωση των μορφωτικών αγαθών στην υποχρεωτική εκπαίδευση που επιχειρήθηκε από την κυβέρνηση του ΠΑΣΟΚ τη δεκαετία του '80. Η διαδικασία αντικατάστασης του συνόλου του εκπαιδευτικού υλικού ολοκληρώθηκε αρκετά χρόνια μετά. Βλέπε ενδεικτικά Κασβίκης, Κ. (2004), ό.π., σσ. 80-85, όπου και σχετική βιβλιογραφία.

¹⁶ Βλέπε Apple, M. (2008), *Επίσημη γνώση* (μτφρ. Μ. Μπατίλας), Επίκεντρο: Θεσσαλονίκη, σσ. 141-175, Καυμάκης, Α. – Χαραλάμπους, Δ. (1995), *Σχολικά εγχειρίδια. Θεσμική εξέλιξη και σύγχρονη προβληματική*, Έκφραση: Αθήνα, Stray, Ch. (1994) "Paradigms regained: towards a historical sociology of the textbook", *Journal of Curriculum Studies*, vol. 26 (1), σσ. 1-29.

¹⁷ Γενικά για τον ρόλο των σχολικών εγχειριδίων ιστορίας βλέπε Κόκκινος, Γ. (2003), *Επιστήμη, ιδεολογία και ταυτότητα. Το μάθημα της Ιστορίας στον αστερισμό της υπερεθνικότητας και της παγκοσμιοποίησης*, Μεταίχιμο: Αθήνα, σσ. 194-195. Από τις πολλές έρευνες στα σχολικά εγχειρίδια ιστορίας για τη συγκεκριμένη περίοδο (1974-2011) ενδεικτικά σημειώνουμε: Αδάμου - Ράση, Μ. (2006), «Ποια ιστορία διδάσκονται τα παιδιά μας στο Δημοτικό σήμερα» στο Γ. Κόκκινος – Ει. Νάκου (επιμ.), *Προσεγγίζοντας την ιστορική εκπαίδευση στις αρχές του 21^{ου} αιώνα*, Μεταίχιμο: Αθήνα, σσ. 331-373, Ανδρέου, Α., Γκόλια, Π., Κασίδου, Σ. (2005), «Όταν ο "άλλος" είναι σχεδόν ανύπαρκτος

Υπό δημοσίευση στα Πρακτικά του Συνεδρίου:

ΜΟΥΣΕΙΑ '11: «Με αφορμή το Νέο Μουσείο Ακρόπολης: Αρχιτεκτονική, Μουσειολογία, Ιδεολογία» (Θεσσαλονίκη, 13 - 15 Μαΐου και Αθήνα, 20-22, Μαΐου 2011) που διοργάνωσε του Δ.Π.Μ.Σ. Μουσειολογίας)

και γίνεται δικός μας» στο Α. Κυρίδης - Α. Ανδρέου (επιμ.), *Όψεις της ετερότητας*, Gutenberg: Αθήνα, σσ. 23-49, Ανδρέου, Α.Π. επιμ. (2008), *Η διδακτική της ιστορίας στην Ελλάδα και η έρευνα στα σχολικά εγχειρίδια*, Αθήνα: Μεταίχμιο, σσ. 81-128, Άχλης, Ν. (1983), *Οι γειτονικοί μας λαοί, Βούλγαροι και Τούρκοι στα σχολικά βιβλία Ιστορίας Γυμνασίου και Λυκείου*, Αφοί Κυριακίδη: Θεσσαλονίκη, Γρόλλιος, Γ., Παπαναστασίου, Τ., Τάκη, Β. (1997), «Σχολική ιστορία και ιδεολογία: η αναθεώρηση του εγχειριδίου της Δ' τάξης στο δημοτικό σχολείο», *Τα αντιτετράδια της εκπαίδευσης*, 46, σσ. 34-46 (α' μέρος) και *Τα αντιτετράδια της εκπαίδευσης*, 47, σσ. 82-89 (β' μέρος), Κασβίκης, Κ. (2004), ό.π., Ξωχέλλης, Π., Καψάλης, Α., Ανδρέου, Α., Ισμουρλιάδου, Α., Λουκίδου, Δ., Μπινίδης, Κ., Χατζησαββίδης, Σ. (2000), «Η εικόνα του "άλλου" στα σχολικά βιβλία ιστορίας των βαλκανικών χωρών» στο Α. Καψάλης, Κ. Μπινίδης, Α. Σιπητάνου, Α. (επιμ.), *Η εικόνα του «άλλου» / γείτονα στα σχολικά βιβλία των βαλκανικών χωρών*, Τυπωθήτω - Γ. Δαρδανός: Αθήνα, σσ. 67-99, Φλούρης, Γ. και Καλογιαννάκη, Π. (1996), «Εθνοκεντρισμός και εκπαίδευση. Η περίπτωση των Βαλκάνιων λαών και των Τούρκων στα ελληνικά εγχειρίδια. Αφορμή για προβληματισμό και εκπαίδευση», *Παιδαγωγική Επιθεώρηση*, 23, σσ. 207-248, Φραγκουδάκη, Α. (1997), «"Απόγονοι" Ελλήνων "από τη μυκηναϊκή εποχή": η ανάλυση των εγχειριδίων ιστορίας» στο Α. Φραγκουδάκη - Θ. Δραγώνα (επιμ.), *«Τι είναι η πατρίδα μας;» Εθνοκεντρισμός στην εκπαίδευση*, Αλεξάνδρεια: Αθήνα, σσ. 344-400, Hamilakis, Y. (2003), «"Learn history!" Antiquity, national narrative and history in Greek educational textbooks» στο K. S. Brown and Y. Hamilakis (επιμ.), *The usable past: Greek matahistories*, Lexington Books: Oxford, σσ. 39-67.

¹⁸ Καματερού - Γλύτση, Γ. (1977), *Αρχαία Ελλάδα. Ιστορία Δ' Δημοτικού*, ΟΕΔΒ: Αθήνα. Το εγχειρίδιο χρησιμοποιείται ως το σχολικό έτος 1986-87 οπότε και αντικαθίσταται στο πλαίσιο των αλλαγών των σχολικών εγχειριδίων της δεκαετίας του '80, βλέπε και υποσημείωση 14.

¹⁹ Βλέπε Κοντονή, Α. (1997), «Η διαμόρφωση της εθνικιστικής ιδεολογίας από τα σχολικά εγχειρίδια ιστορίας της μέσης εκπαίδευσης 1950-1974», *Εκπαιδευτική Κοινότητα*, 42, σσ. 30-39.

²⁰ Καματερού-Γλύτση, Γ. (1977), ό.π., σσ. 127-128.

²¹ Βουγιούκας, Α. (1984), *Ρωμαϊκή και Βυζαντινή Ιστορία. Ε' Δημοτικού* (έκδοση ΙΑ'), ΟΕΔΒ: Αθήνα, σ. 115.

²² Βλέπε Μαυρογιώργος, Γ. (1985), «Εκπαιδευτικές μεταρρυθμίσεις, τεχνοκρατία και τεχνικός έλεγχος: η περίπτωση των νέων βιβλίων του Δημοτικού σχολείου», *Σύγχρονη Εκπαίδευση*, 25, σσ. 16-35.

²³ Σχετικά με τα σχολικά εγχειρίδια ιστορίας της περιόδου βλέπε ορισμένα από τα έργα στην υποσημείωση 16. Για τις εικόνες και αναπαραστάσεις για το παρελθόν στα εγχειρίδια άλλων γνωστικών αντικειμένων (Γλώσσα, Μελέτη Περιβάλλοντος, Γεωγραφία), βλέπε κεφάλαια στα: Φιλοσοφική Σχολή - ΜΟΕΣΒΙ (1995), *Σχολικά εγχειρίδια βαλκανικών χωρών*, Αφοί Κυριακίδη: Θεσσαλονίκη, Καψάλης, Α., Μπινίδης, Κ., Σιπητάνου, Α. επιμ. (2000), *Η εικόνα του «άλλου» / γείτονα στα σχολικά βιβλία των βαλκανικών χωρών*, Τυπωθήτω, Γ. Δαρδανός: Αθήνα, Φραγκουδάκη, Α. - Δραγώνα, Θ. επιμ. (1997), *«Τι είναι η πατρίδα μας;» Εθνοκεντρισμός στην εκπαίδευση*, Αλεξάνδρεια: Αθήνα.

²⁴ Βλέπε Μελάς, Δ., Μπλούνας, Θ., Σακελλαρίου, Χ., Χωρεάνθης, Κ. (1999), *Η Γλώσσα μου, για την τρίτη δημοτικού - 1^ο μέρος* (Έκδοση ΙΓ'), ΟΕΔΒ: Αθήνα, σ. 87, Ακτύπης, Δ., Βελαλίδης, Α., Κατσουλάκος, Θ., Χωρεάνθης, Κ., Κυρκίνη, Α., Σταμοπούλου, Μ. (1999), *Στα αρχαία χρόνια. Ιστορία Δ' Δημοτικού*, ΟΕΔΒ: Αθήνα, σσ. 67, 68.

²⁵ Κονταξάκης, Γ., Λαμπρινίδης, Α., Πεππιάκης, Γ., Τζάννης, Γ. (2001), *Κοινωνική και πολιτική αγωγή. Βιβλίο για το δάσκαλο. Ε' Δημοτικού*, ΟΕΔΒ: Αθήνα, σ. 16.

²⁶ Βλέπε Ακτύπης, Δ. κ.ά. (1999), ό.π., σ. 68. Στην αναθεώρηση του συγκεκριμένου σχολικού εγχειριδίου το 1996 αφαιρέθηκε και μια ενδιαφέρουσα αναφορά που συνέδεε τη διακόσμηση του Παρθενώνα με μια διάθεση συμβολικής έκφρασης σε σχέση με την Αθηναϊκή Δημοκρατία, βλέπε Ακτύπης, Δ., Βελαλίδης, Α., Κατσουλάκος, Θ., Χωρεάνθης, Κ. (1992), *Στα αρχαία χρόνια. Ιστορία Δ' Δημοτικού* (Έκδοση ΣΤ'), ΟΕΔΒ. σ. 139.

²⁷ Βλέπε Κονταξάκης, Γ., Λαμπρινίδης, Α., Πεππιάκης, Γ., Τζάννης, Γ. (1998), *Κοινωνική και πολιτική αγωγή. Στ' Δημοτικού*, ΟΕΔΒ., σ. 66.

²⁸ Βλέπε Ακτύπης, Δ., Βελαλίδης, Α., Καίλα, Μ., Κατσουλάκος, Θ., Παπαρηγορίου, Γ., Χωρεάνθης, Κ., Κυρκίνη, Α., Σταματοπούλου, Μ. (2000), *Στα νεότερα χρόνια. Ιστορία Στ' Δημοτικού* (Έκδοση Δ'), ΟΕΔΒ: Αθήνα, σσ. 18, 19, 23, 153, 155, Βελαλίδης, Α. Βουγιούκας, Α., Καλαπανίδας, Κ., Κανάκης, Ν., Μπλούνας, Α., Παπαδημητρίου, Χ. (1999), *Η Γλώσσα μου, για την ΣΤ' δημοτικού - 3^ο μέρος* (Έκδοση ΙΕ'), ΟΕΔΒ: Αθήνα, σσ. 80, 82.

Υπό δημοσίευση στα Πρακτικά του Συνεδρίου:

ΜΟΥΣΕΙΑ '11: «Με αφορμή το Νέο Μουσείο Ακρόπολης: Αρχιτεκτονική, Μουσειολογία, Ιδεολογία» (Θεσσαλονίκη, 13 - 15 Μαΐου και Αθήνα, 20-22, Μαΐου 2011) που διοργάνωσε του Δ.Π.Μ.Σ. Μουσειολογίας)

²⁹ Βλέπε Βελαλίδης, Α. κ.ά. (1999), ό.π., σ. 80.

³⁰ Βλέπε Ακτύπης, Δ., Βελαλίδης, Α., Κατσουλάκος, Θ., Χωράνθης, Κ., Κυρκίνη, Α., Σταμοπούλου, Μ. (1996), *Στα αρχαία χρόνια. Τετράδιο εργασιών. Ιστορία Δ' Δημοτικού* (Έκδοση ΙΑ'), ΟΕΔΒ: Αθήνα, σ. 55.

³¹ Κονταξάκης, Γ. κ.ά. (1998), ό.π., σσ. 73-75, Κονταξάκης, Γ. κ.ά. (2001), ό.π. σ. 72.

³² Παρά αυτήν την πολυσημία να σημειωθεί ότι σημαντική συμβολή σε κυρίαρχες προσεγγίσεις του Παρθενώνα και των μαρμάρων του ως σημαντικών έργων τέχνης και ως χαρακτηριστικών περιπτώσεων διαχείρισης της πολιτισμικής κληρονομιάς ενός ένδοξου παρελθόντος έχει η διδακτική ενότητα «Το αλογάκι του Παρθενώνα», ένα κείμενο της Αγγ. Βαρελά στο βιβλίο της Γλώσσας της Στ' τάξης που αναφέρεται στη γλυπτή κεφαλή αλόγου από το ανατολικό αέτωμα του Παρθενώνα, βλέπε Βελαλίδης, Α. κ.ά. (1999), ό.π., σσ. 79, 80, 84.

³³ Βλέπε για αυτές τις περιπτώσεις: Ακτύπης, Δ. κ.ά. (1999), ό.π., σ. 46, Ακτύπης, Δ. κ.ά. (1996), ό.π., σ. 36, Ακτύπης, Δ., Βελαλίδης, Α., Καϊλα, Μ., Κατσουλάκος, Θ., Παπαρηγορίου, Γ., Χωρεάνθης, Κ., Κυρκίνη, Α., Σταματοπούλου, Μ. (2001), *Στα νεότερα χρόνια. Τετράδιο εργασιών. Ιστορία Στ' Δημοτικού* (Έκδοση Ε'), ΟΕΔΒ: Αθήνα, σ. 17, Καζάζη-Πατηνιώτη, Μ., Λεοντάρης, Α., Χριστιάς, Γ. (1999), *Εμείς και ο κόσμος. Μελέτη Περιβάλλοντος. Τρίτη τάξη* (Έκδοση ΙΗ'), ΟΕΔΒ: Αθήνα, σ. 188.

³⁴ Πρόκειται για έξι εικόνες στο σχολικό εγχειρίδιο της Μελέτης της Β' τάξης, βλέπε Γεωργοκόστας, Γ., Μπέλλας, Θρ., Μπενέκος, Α., Σκόπας, Ν. (1999), *Εμείς και ο κόσμος. Μελέτη Περιβάλλοντος. Δεύτερη τάξη* (Έκδοση ΙΔ'), ΟΕΔΒ: Αθήνα, σσ. 195-196.

³⁵ Βλέπε: Καζάζη - Πατηνιώτη, Μ. κ.ά. (1999), ό.π., σ. 195, Γεωργοκόστας, Γ., Μπέλλας, Θρ., Μπενέκος, Α., Σκόπας, Ν. (1999), *Εμείς και ο κόσμος. Μελέτη Περιβάλλοντος. Τετάρτη τάξη (1^ο μέρος)*, ΟΕΔΒ. Έκδοση ΙΔ', σ. 86, Ακτύπης, Δ. κ.ά. (2000), ό.π., σ. 23, Βαρελλά, Α., Γκανούρη, Ε., Ντάντης, Στ., Πλιάκου-Νίκα, Ζ., Σωτηρόπουλος, Ι. (1999), *Η ζωή με το Χριστό. Γ' Δημοτικού* (Έκδοση Η'), ΟΕΔΒ: Αθήνα, σ. 124, Γκανούρη, Ε., Θερμός, Δ., Κάσδαγλη, Λ., Ντάντης, Στ., Πλιάκου-Νίκα, Ζ. Σωτηρόπουλος, Ι., (1999), *Ο δρόμος του Χριστού. Δ' Δημοτικού* (Έκδοση Ζ'), ΟΕΔΒ: Αθήνα, σ. 83.

³⁶ Ακτύπης, Δ. κ.ά. (1999), ό.π., σ. 68.

³⁷ Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων – Παιδαγωγικό Ινστιτούτο (2002), *Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγράμματος Σπουδών και Αναλυτικά Προγράμματα Σπουδών Υποχρεωτικής Εκπαίδευσης*. Αθήνα.

³⁸ Για τη λογική και φιλοσοφία του ΔΕΠΠΣ βλέπε ενδεικτικά: Αλαχιώτης, Σ. (2002), «Για ένα σύγχρονο εκπαιδευτικό σύστημα», *Επιθεώρηση Εκπαιδευτικών Θεμάτων*, τχ. 7, σσ. 7-18, Ματσαγγούρας, Η. (2002), «Διεπιστημονικότητα, διαθεματικότητα και ενιαιοποίηση στα νέα Προγράμματα Σπουδών: Τρόποι οργάνωσης της σχολικής γνώσης, *Επιθεώρηση Εκπαιδευτικών Θεμάτων*, τχ. 7, σσ. 19-36. Για κριτική ως προς την αντίληψη ότι το ΔΕΠΠΣ υιοθετεί την αρχή της διαθεματικότητας αντί της διεπιστημονικότητας των γνωστικών αντικειμένων, βλέπε Γρόλλιος, Γ. (2003), «Θεμελίωση, στοχοθεσία και διαθεματικότητα στο νέο Πλαίσιο Προγράμματος Σπουδών για την υποχρεωτική εκπαίδευση», *Εκπαιδευτική Κοινότητα*, τχ. 67, σσ. 30-37.

³⁹ Βλέπε Κατσουλάκος, Θ., Καρυώτη, Ι., Λένα, Μ., Κατσάρου, Χρ. (2006), *Στα Αρχαία Χρόνια. Ιστορία Δ' Δημοτικού*, ΟΕΔΒ: Αθήνα, σσ. 72-74. Για την καθοριστική συμβολή του Περικλή στη δημιουργία των έργων της Ακρόπολης εκτός από τις αναφορές στο βασικό κείμενο χρησιμοποιείται και μια ιστορική πηγή (Πλούταρχος).

⁴⁰ Κόκκοτας, Π., Αλεξόπουλος, Δ., Μαλαμίτσα, Αι., Μαντάς, Γ., Παλαμαρά, Μ., Παναγιωτάκη, Π., Πήλιουρας, Π. (2007), *Μελέτη Περιβάλλοντος. Δ' Δημοτικού*, Αθήνα: ΟΕΔΒ, σσ. 31, 48.

⁴¹ Κόκκοτας, Π. κ.ά. (2007), ό.π., σσ. 36-37. Σχετικά με το ζήτημα βλέπε επίσης Κασβίκης, Κ. (2009), «Υλικός πολιτισμός και αναπαραστάσεις για το παρελθόν στα νέα σχολικά εγχειρίδια του Δημοτικού Σχολείου» στο Α. Τριλιανός, Ι. Καράμηνας (επιμ.) *«Ελληνική παιδαγωγική και διδακτική έρευνα» Πρακτικά του 6ου Πανελληνίου Συνεδρίου της Παιδαγωγικής Εταιρείας: (Αθήνα 5-7 Δεκεμβρίου 2008)*, τόμος Β', Ατραπός: Αθήνα, σσ. 830-838

⁴² Βλέπε Κόκκοτας, Π. κ.ά. (2007), ό.π., σ. 45 και Κόκκοτας, Π., Αλεξόπουλος, Δ., Μαλαμίτσα, Αι., Μαντάς, Γ., Παλαμαρά, Μ., Παναγιωτάκη, Π., Πήλιουρας, Π. (2007), *Μελέτη Περιβάλλοντος. Δ' Δημοτικού. Βιβλίο για το δάσκαλο*, ΟΕΔΒ: Αθήνα, σ. 45.

⁴³ Πρόκειται για τα κεφάλαια «Πολιτιστικά χαρακτηριστικά των λαών της Ευρώπης» και «Αξιοθέατα, μνημεία και ιστορική συνέχεια των λαών της Ευρώπης» στο Κουτσοπούλου, Κ., Σωτηράκου, Μ., Ταστσόγλου, Μ. (2007), *Γεωγραφία Στ' Δημοτικού. Μαθαίνω για τη Γη*, ΟΕΔΒ: Αθήνα, σσ. 103-108. Η συζήτηση για την έντονη, πολλές φορές, ευρωκεντρική αντίληψη που καλλιεργούν τα σχολικά

Υπό δημοσίευση στα Πρακτικά του Συνεδρίου:

ΜΟΥΣΕΙΑ '11: «Με αφορμή το Νέο Μουσείο Ακρόπολης: Αρχιτεκτονική, Μουσειολογία, Ιδεολογία»
(Θεσσαλονίκη, 13 - 15 Μαΐου και Αθήνα, 20-22, Μαΐου 2011) που διοργάνωσε του Δ.Π.Μ.Σ. Μουσειολογίας)

εγχειρίδια, παλαιότερα και σύγχρονα, ξεφεύγει από τα όρια της παρούσας έρευνας. Για σχετικές παρατηρήσεις βλέπε Γρόλλιος, Γ. κ.ά. (1997), ό.π., Κασβίκης, Κ. (2009), ό.π., κεφάλαια στο Φραγκουδάκη, Α. – Δραγώνα, Θ. επιμ. (1997), ό.π.

⁴⁴ Κουτσόπουλος, Κ. κ.ά. (2007), ό.π., σ. 106-108 και συζήτηση στο Κασβίκης, Κ. (2009), ό.π.

⁴⁵ Κόκκοτας, Π., Αλεξόπουλος, Δ., Μαλαμίτσα, Αι., Μαντάς, Γ., Παλαμαρά, Μ., Παναγιωτάκη, (2007), *Μελέτη Περιβάλλοντος. Γ' Δημοτικού*. Αθήνα: ΟΕΔΒ, σσ. 109, Κόκκοτας, Π. κ.ά. (2007), ό.π., σσ. 31, 36, 45, 48, Κουτσόπουλος, Κ., Σωτηράκου, Μ., Τατσσόγλου, Μ. (2007), *Γεωγραφία Ε' Δημοτικού. Μαθαίνω για την Ελλάδα*. ΟΕΔΒ: Αθήνα, σσ. 85, 93, 106.

⁴⁶ Φλώρου, Δ., Στεφανόπουλος, Ν., Χριστοπούλου, Ευ. (2010), *Κοινωνική και Πολιτική Αγωγή. Ε' Δημοτικού*, ΟΕΔΒ: Αθήνα, σ. 20, Νικολάου, Σ., Βατσίτση, Α., Δανηλίδου, Ν., Πασχαλιώρη, Β. (2010), *Κοινωνική και Πολιτική Αγωγή. Στ' Δημοτικού*, ΟΕΔΒ: Αθήνα, σ. 45.

⁴⁷ Την τελευταία εικοσαετία έχουν ερευνηθεί συστηματικά οι κοινωνικές, πολιτικές και ιδεολογικές χρήσεις της ελληνικής αρχαιολογίας, βλέπε ενδεικτικά: Damaskos, D. and Plantzos, D. επιμ. (2008), *A singular antiquity: archaeology and Hellenic identity in twentieth-century Greece*, Benaki Museum: Athens, Hamilakis, Y. and Yalouri, E. (1996), ό.π., Hamilakis, Y. and Yalouri, E. (1999), "Sacralising the past: cults of archaeology in modern Greece", *Archaeological Dialogues*, 6 (2), σσ. 115-135, Hamilakis, Y. (2007), ό.π., Kotsakis, K. (1991), "The powerful past: Theoretical trends in Greek archaeology" στο I. Hodder (επιμ.), *Archaeological theory in Europe*. Routledge: London, σσ. 65-90, Kotsakis, K. (1998), "The past is ours: images of Greek Macedonia" στο L. Meskell (επιμ.), *Archaeology under fire*, Routledge: London, σσ. 44-67, Lowenthal, D. (1988), "Classical antiquities as national and global heritage", *Antiquity*, 62, σσ. 726-735, Καλπαζής, Θ. (1990), *Αρχαιολογία και πολιτική I: Σαμιακά αρχαιολογικά 1850-1914*, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης: Ρέθυμνο, Καλπαζής, Θ. (1993), *Αρχαιολογία και πολιτική II: Η ανασκαφή του ναού της Αρτέμιδος (Κέρκυρα 1911)*, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης: Ρέθυμνο.

⁴⁸ Για το συμβολικό χαρακτήρα του Παρθενώνα στα βιβλία της Γεωγραφίας του Γυμνασίου, βλέπε Βεντούρα, Λ. (1997), «Τα βιβλία γεωγραφίας: αντιφάσεις στο ανθρωπιστικό και εκσυγχρονιστικό μήνυμα» στο Α. Φραγκουδάκη και Θ. Δραγώνα (επιμ.) «*Τι είναι η πατρίδα μας;» Εθνοκεντρισμός στην εκπαίδευση*. Αλεξάνδρεια: Αθήνα, σ. 404. Για τις διδακτικές παραμέτρους της Ακρόπολης στη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση, βλέπε: Κοκκινίδου, Δ. (2005), *Παρελθόν και εξουσία. Όψεις της αρχαιολογίας στην ελληνική κοινωνία και εκπαίδευση*, Εκδόσεις Βάνιας: Θεσσαλονίκη, σσ. 117-118, Τουλούμης, Κ. (2004), *Διδάσκοντας για το Παρ(ελθ)όν: Η αρχαιολογία στη Μέση Εκπαίδευση*, Εκδόσεις Ζήτη, Θεσσαλονίκη, σσ. 37-38.

⁴⁹ Βλέπε τις αναφορές στο λόγο των μαθητών και μαθητριών στην έρευνα της Ε. Yalouri (2001), ό.π., passim.

⁵⁰ Βλέπε την υποσημείωση 15.

⁵¹ Βλέπε Πλάντζος, Δ. (2009), «Η κιβωτός και το έθνος: ένα σχόλιο για την υποδοχή του νέου Μουσείου της Ακρόπολης», *Σύγχρονα Θέματα*, 106, σσ. 14-18, Πλάντζος, Δ. (2010), «"Il n'y a pas de hors-texte": το μουσείο της Ακρόπολης και τα απόνερα του ιδεαλισμού», *Τετράδια Μουσειολογίας*, 7, σσ. 23-29, Caskey, M. (2011), "Perceptions of the New Acropolis Museum", *A.J.A.*, 115.3, σσ. 1-10 (on-line publications, http://www.ajaonline.org/sites/default/files/1153_Caskey.pdf - τελευταία ανάκτηση 21/09/2011), James, N. (2009), ό.π., τις συμβολές των Δ. Πλάντζου, Γ. Χαμηλάκη και Α. Snodgrass στο αφιέρωμα του περιοδικού *Antiquity* με τίτλο «Acropolismous» (*Antiquity*, 85 (2010), 613-630) και τις εργασίες του παρόντος τόμου.

⁵² Τα νούμερα μιλούν για περίπου 1.800.000 επισκέπτες σε λιγότερο από ένα έτος, βλέπε Σ. Παπασπύρου «Ρεκόρ μετ' εμποδίων», *Κυριακάτικη Ελευθεροτυπία*, 7 Ημέρες, 16/5/2010, σελ. 20-21.

⁵³ Συνέντευξη του Μανόλη Κορρέ στο «Έψιλον» της Κυριακάτικης Ελευθεροτυπίας, τχ. 949, 21/6/2009, σελ. 52.

Υπό δημοσίευση στα Πρακτικά του Συνεδρίου:

ΜΟΥΣΕΙΑ '11: «Με αφορμή το Νέο Μουσείο Ακρόπολης: Αρχιτεκτονική, Μουσειολογία, Ιδεολογία» (Θεσσαλονίκη, 13 - 15 Μαΐου και Αθήνα, 20-22, Μαΐου 2011) που διοργανώσε του Δ.Π.Μ.Σ. Μουσειολογίας)